

В. І. Карамушка

Екологічна свідомість

ЕКОЛОГІЧНА СВДОМІСТЬ – одне з ключових понять [екологічної психології](#), що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі. Е. с. відрізняється від свідомості як такої тим, що вона насичена екол. змістом і є сукупністю екол. уявлень, які формують суб'єктивне відношення людини перш за все до природ. середовища. Від 1980-х рр. процеси формування і прояву Е. с. стали предметом особливої уваги суспільства на заг. тлі усвідомлення загострення та глобалізації екол. проблем і неможливості їх вирішення в рамках домінуючої антропоцентрич. свідомості (див. [Антропоцентризм](#)). Феномен Е. с. знайшов відображення у теор. і практич. дослідж. багатьох наук (педагогіки, суспільствознавства, психології, соц. екології та ін.) і став основою формування нових наук. дисциплін. Так, індивід. та групова Е. с. в її онто-, соціогенет. й функціонал. аспектах стала предметом вивчення окремого напрямку психології, що сформувався в 1990-х рр. у рос. і вітчизн. психології на базі екол. підходу – психології екол. свідомості (екол. психології). Основу категоріал. апарату екол. психології складають поняття «Е. с.», «середовище» та «психол. впливи». З огляду на неоднозначність теор. підходів і базових систем цінностей, існують певні розбіжності у визначенні поняття «Е. с.» та його змістов. частини; у процесі становлення перебуває і сама наука про неї. Е. с. проявляється в результаті взаємодії індивідів та груп людей з природ. довкіллям, тому об'єктом дослідж. екол. психології виступають антропокол. системи, тобто стійкі сукупності зв'язків між людським суспільством або його окремими, відносно самост. частинами та природ. довкіллям. Поряд із визначенням індикаторів та удосконаленням методології діагностики Е. с. ключовими напрямками її вивчення є аналіз механізмів формування, розвитку і функціонування у процесі онто- та соціогенезу, аналіз типології індивід. і групової Е. с., визначення закономірностей і психол. особливостей взаємодії людини з довкіллям та ін. У структурі Е. с. розрізняють перцептив. (сприйняття навколиш. природ., соц., штуч. і внутр. середовищ), когнітив. (псих. відображення середовища), емотив. (ставлення до середовища) та конатив. (самоусвідомлення, саморегуляція та стратегії поведінки і взаємодії з середовищем) компоненти. Залежно від прояву названих компонентів виділяють три осн. типи Е. с.: антропоцентрич. (ігнорування закономірностей розвитку природ. систем і прагнення

повністю підкорити природу потребам людини), біо-, або природоцентрич. (возвеличення значення природи, нівелювання потреб людини й пониження її статусу до звич. елемента природ. систем) та екоцентрич. (домінування уявлень про взаємозалежність людського розвитку від природ. середовища та прагнення до гармоній. розвитку людини і суспільства в рамках невиснажливого використання природ. ресурсів). Е. с. формується й розвивається під впливом соц. процесів, а також змін у системах цінностей, тому на практиці значно частіше зустрічаються типи Е. с., носії якої поєднують характеристики кількох типів свідомості. Формування екоцентрич. Е. с. – одне із ключових завдань діяльності різноманіт. сусп. інститутів, зокрема освіт. установ і громад. організацій.

Вітчизн. екол. психологія перебуває на етапі становлення, а її розвиток знач. мірою пов'язаний з вивченням психол. наслідків аварії на ЧАЕС (В. Скребець, С. Яковенко, В. Панок та ін.). Різні аспекти Е. с. є предметом дослідж. Лаб. екол. психології Інституту психології АПНУ (кер. – Ю. Швалб).

Рекомендована література

1. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая психология и педагогика. Ростов-на-Дону, 1996;
2. Дерябо С. Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания. Москва, 1999;
3. Скребець В. О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи. К., 2004.

Бібліографічний опис:

Екологічна свідомість / В. І. Карамушка // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-18684>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).